

HVARSKI KNJIŽEVNI KRUG

1

Uredništvo

NEVENKA BEZIĆ-BOŽANIĆ, NIKICA KOLUMBIĆ, MILAN LAKOŠ,
TONKO MAROEVIĆ, MARIN ZANINOVIĆ

Glavni urednik

NEVENKA BEZIĆ-BOŽANIĆ

Likovna oprema
PETAR JAKELIĆ

VINKO PRIBOJEVIĆ

O PODRIJETLU I ZGODAMA SLAVENA

DRUGO IZDANJE

Uvod i bilješke napisao i tekst za tisak priredio
GRGA NOVAK

Preveo i kazalo imena sastavio
VELJKO GORTAN

KNJIŽEVNI KRUG

SPLIT

1991

Sabelik, Eneada I, knj. 7.
Plinije, knj. III, gl. 18.

Sabelik, Eneada I, knj. 9.

ljani, a drugi Veneti. Katon naime (prema Plinijevu svjedočanstvu) tvrdi da su Veneti potekli od trojanskog roda. Tako su i Tirci, koji su pratili čistu Didonu (kako kaže isti Sabelik), kasnije nazvani Kartazanima. I mnogi drugi, koje hotimično ne spominjem, promijeniše svoje stare nazive bilo svladani od neprijatelja ili pomiješavši se s došljacima pa tako zamračiše istinitost povijesti.

Zbog tih i tima sličnih promjena toliko se razlikuju mišljenja pisaca da je jasnije nego dan kako nijedan smrtnik neće u tim pitanjima doći do sasvim točne i neuzdrmane istine. Zato, želeći ukratko nešto kazati o slavnom slavenskom rodu, nastojat ću o tako neispitanoj građi više iznositi mišljenje drugih nego svoje vlastito. Neće naime (po mojem mišljenju) biti lako meni slabome i neukome otkriti ono što je ostalo skriveno najmudrijim ispitivačima starine. No doista često sam u svom srcu osjetio želju da ponovo opširnije pretresem i pomniji ispitam navode nekih pisaca. Ipak je kod mene prevladala odluka da isprazan posao² prepustim ispraznim ljudima i da se prihvatim spasonosnijih nauka. I ne kajem se, jer je (da se poslužim Plinijevim riječima) težak posao starome dati nov sadržaj, novom sadržaju ugled, zastarjelom sjaj, tamnome svjetlo, dosadnom ugodnost, dvojbenom uvjerljivost, svemu pak prirodni razvoj i tom prirodnom razvoju sve podvrći. Ali, jer sam kao Dalmatinac i prema tome kao Ilir i konačno kao Slaven odlučio održati govor pred Slavenima o sudbini Slavena, zato ću na prvom mjestu govoriti o podrijetlu i slavi slavenskog roda i o tumačenju njegovog imena, zatim ću se ukratko osvrnuti na povijest Dalmacije, koja je važan dio Slavenstva, i naposljetku izložiti ću položaj i povijest ovoga našeg drevnog grada.

No koliko razum i zahvalnost, toliko potreba i običaj, koji su odobrili valjani muže-

Čista Didona.

Kartazani.

Zaziv božanske milosti Marijine.

Prvi zadatak.

Geneza X.

Josip, Stara povijest židovska, knj. I, gl. 11.
Jeronim u glösi Geneze.
Strabon, knj. 7.
Apijan, Ilirski rat.

Izidor, Etimologije, knj. IX.
Ivan Balbo, Opći rječnik, kod riječi Getha.
Antonin, II. dio Kronike, odjeljak XI, gl. 7.
Strabon, knj. 7.
Plinije, knj. IV, gl. 2.
Solin, gl. 15.

vi, traži da kršćani pozivaju u pomoć Bogorodicu Djevicu Mariju. Zato te, predobrostitva i više nego riječima možemo iskazati premilostiva Blažena Djevice Marijo, u poniznoj pobožnosti molim da mi svojim molbama kod svog svemogućeg sina izradiš snagu, izoštriš um, razriješiš usta i ojačaš moć govora, da bih uz pomoć njegove milostive velikodušnosti pred tako uglednim skupom muževa mogao ugodnim i istinitim govorom ukratko iznijeti koliko je obilje osobitih, spomena vrijednih darova dao on slavenskom rodu u stara vremena i koliko mu obilje podjeljuje bez prestanka iz dana u dan.

Kad od početka ispitujem veličinu i plemenitost roda koji se sada novim imenom naziva slavenski, mislim, časna gospodo, da mi je početi od onoga glasovitog potopa iz Noina vremena. Nakon tog potopa, kako čitamo u Genezi X, Jafet, najmlađi Noin sin, imao je među ostalim svojim sinovima i Tirasa. Taj je (kako kaže Josip, koji prikazuje najstariju židovsku povijest) svoje potomke nazvao Tiranima, a Grci su to njihovo ime promijenili u »Tračani«. Jer od Tirasa (kako dokazuje sv. Jeronim) potekoše Tračani, koji se (kako kaže Strabon) služe jezikom Mižana. Zbog toga je Rimljanima, koji su (ako vjerujemo Apijanu iz Aleksandrije) Mižane smatrali Ilirima, trački i ilirski jezik bio jednak. Pa i Geti, koji su kasnije (kako misle Izidor, Ivan Balbo i sv. Antonin) prozvani Gotima, upotrebljavaju isti zajednički jezik koji i Dačani i Mižani (kako iznosi Strabon). Po tome se jasno može zaključiti da su Mižani, Iliri, Dačani i Geti potomci Tirasovi i da su svi ti narodi potekli od Tračana. Tračani naime, jedan od najhrabrijih evropskih naroda, dijele se (kako spominje Plinije) na 50 vojničkih oblasti. Uz njihove granice (kako tvrdi Solin) pruža se sa sjeve-

Slaven, nova riječ.

Tiras, praotac Tračana.

Geti su kasnije nazvani Goti.

Mižani, Iliri, Dačani i Geti potekli od Tračana.

Plinije u Predgovoru.

Tri zadatka ovoga govora.

Izidor,
Etimologije,
knj. XIV.
Orozije,
knj. I.
Strabon,
knj. 7.
Menandar.

Izidor,
Etimologije,
knj. 4.
Toma o
razorenju
Solina.
Vinko,
Povijesno
ogledalo,
knj. II,
gl. 62.
Antonin,
Kronika, dio
I. odjeljak —,
gl. 3.
Filip, Dopuna
kronike,
knj. 2.
Josip, knj.
I, gl. 2.

Lucije Flor,
knj. 3.
Trački rat.
Apijan,
Ilirski rat.
Robert Valtu-
rije,
O vojništvu,
knj. I, gl. 1.
Apijan,
Ilirski rat.
Apijan,
Ilirski rat.

ra donji Dunav, s istoka Crno i Mramorno more, s juga Egejsko more, a na zapadu niže Trakije, prostrane i moćne zemlje, razdijeljene među velike i silno ratoborne narode (kako navode Izidor i Orozije), leži Makedonija. Grci su naime (kako kaže Strabon) smatrali da su Geti Tračani, koji stanuju na jednoj i drugoj obali donjeg Dunava, pa da su jedni i drugi i Mižani i Tračani. Odatle kod Strabona ona Menandrova rečenica: »Svi Tračani, a osobito mi Geti. Ponosim se, naime, što pripadam tom narodu.« Zbog toga držim jasno dokazanim da se Trakija i Ilirija ne smiju nipošto smatrati Grčkom, premda su Izidor, Toma Splicićanin, Vinko iz Beauvaisa, sv. Antonin i Filip iz Bergama, potaknuti (ako se ne varam) blizinom tih krajeva, držali da su te pokrajine obuhvaćene nazivom »Grčka«, jer se jasno vidi da se običaji, zanimanje, govor i podrijetlo Tračana, Grka i Ilira nimalo ne podudaraju. Praotac Grka bio je naime (kako spominje Josip) Javan, četvrti sin Jafeta, sina Noina. Od nje ga su preko njegova prvorodena sina Helise potekli Helisiji nazvani Eoljani, koje zajedno s ostalim Grcima Židovi obično nazivaju Jonjanima, a samu Grčku Jonijom po imenu Javana, začetnika njihova roda. Tiras pak, sedmi Jafetov sin, bio je (kako je očevitno iz onoga što sam već rekao) praotac tračkoga roda, te je od njega potekao čitav onaj rod koji sada ima ime »Slaveni«. Čemu je dakle potrebno da dokazujem kako Ilirija nije nipošto Grčka, kad jednak način naoružanja i ratovanja te isti jezik Tračana i Ilira pokazuje njihovu međusobnu srodnost? A što da kažem o tome kako Lucije Flor potvrđuje da su Skordisci, koji su (kako je pronašao Apijan iz Aleksandrije) Ilirijevi potomci, najžešći od svih Tračana? Ne smatra li Robert Valturije Tračanima Medane, koji su (također po svjedočanstvu Apijana) potekli od Meda, Ilirijeva sina? Ilirije je naime

Granice
Trakije.

Geti su
Tračani.

Trakija i
Ilirija nisu
Grčka.

Javan praotac
Grka.

Slaveni
potekli od
Tirasa.

Kalepino,
kod riječi
Illyria.
Apijan,
Ilirski rat.

Vergilije,
Eneida,
7. knj.⁴
Teodol

Sabelik,
Eneada VI,
knj. 9.

Svetonije
Trankvil,
Tiberije

Dionizije
Punjanin

Renije
Fanije

(kako spominje Apijan iz Aleksandrije) imao sinove Ahileja, Autarija, Dardana, Meda, Taulanta i Pereba, od kojih potekoše Panonije, Skordisk i Tribal. Imao je i kćeri Partu, Daortu i Daseru. Od te njegove djece potekoše velika i silno ratoborna ilirska plemena: Ahileji, Autariji, Dardanci, Medani, Taulanti, Perebi, Panoniji, Skordisci, Tribali, Parteni, Darsiji i Dasareti.

Međutim, o tome tko je bio Ilirijev otac postojala su, kaže se, različita mišljenja. Eustatije je naime (kako navodi Kalepino) dokazivao da je on bio Kadmov sin, a Apijan iz Aleksandrije tvrdi da je Iliriju bio otac Polifem,³ majka Galateja a braća Kelt i Gal, od kojih iziđoše Kelti i Gali. Poznata je priča da je Polifem s ostalim Kiklopima kovao Jupiteru munje u Etni, brdu na Siciliji. Zato Vergilije kaže:

U spilji prostranoj tu su Kiklopi kovali
gvožđe,⁵ a Teodol:

Munje Kiklopi kuju, kako to Jupiter traži.

No bio Ilirije sin Kadmov ili Polifemov, sasvim je bjelodano da je on začetnik roda svih Ilira. Oni su se hrabrošću u borbi uvijek tako isticali da je (prema Sabelikovu svjedočanstvu) Tiberije Cezar uz najveće poteškoće sa 15 legija i isto tolikim mnoštvom pomoćnih četa tri godine⁶ protiv Ilira vodio rat, koji je, kako kaže Svetonije Trankvil, bio najteži od svih vanjskih ratova poslije punskih. Zato Dionizije Punjanin (prema prijevodu Renija Fanija) kaže o Iliriji:

Ilirska krajina plodna put desne strane se pruža,

Do nje pak ratnička zemlja dalmatinskih
hrabrih plemena.

Neka te ne plaši raznolikost imena, jer je zbog prostranosti krajeva koje su naselili Tirasovi potomci bilo neizbježno da budu nazvani različitim imenima. Pod njihovom je vlašću, da ne spominjem stare nazive pokra-

Ilirijeva su dječaci praoci ilirskih plemena: Ahileja, Autarija, Dardanaca, Medana, Taulanta, Pereba, Panonija, Skordiska, Tribala, Partena, Darsija i Dasareta.

Tko je Ilirijev otac?

Kelt, od kojeg su potekli Kelti, i Gal, od kojeg su potekli Gali braća su Ilirijeva.

Rat protiv Ilira najteži od vanjskih ratova poslije punskih.

Dalmacija ratnička zemlja.

jina, bila Rusija, Kašubija, Pruska, Mazovija, Vandalija, Moskovija, Poljska, Šleska, Moravska, Češka, Panonija, Kranjska, Istra, Liburnija, Hrvatska, Dalmacija, Bosna, Raša, Dardanija, Srbija, Mizija i Bugarska, koja se nekoć nazivala Makedonija. Ako im dođaš Tračane, Gete, Dačane i Frižane, koji su (kako kaže Strabon) tračkog roda i govore istim jezikom kao sve te zemlje, upoznat ćeš moć i rasprostranjenost slavenskog roda. A što kažeš o tome što su Amazonke, kako tvrdi Hartmann Schedel u Povijesnoj kronici, bile žene Gota, koji su izišli iz evropske donje Skitije? Kad su njihovi muževi na prijevaru bili ubijeni, one pograbiše njihovo oružje, navališe muškom hrabrošću na neprijatelje i zaslužno osvetiše ubojstvo svojih muževa. Ojačavši kasnije u različitim ratovima, one sebi podvrgoše velik dio Azije. Kaže se da su i Getuljani bili Geti. Oni su se u velikom mnoštvu ukrcali na lađe, napustili svoju postojbinu i u Libiji zaposjeli područje obiju Sirta. Kako bijahu došli iz getske zemlje, nazvani su (kako kaže Ivan Balbo) Getuljani imenom izvedenim od getskoga. Zbog toga (kako svjedoči Izidor) postoji mišljenje da Goti zbog tog starinskog srodstva nazivaju Maure svojim krvnim srođnicima.

Ako bi zbog toga što neki pisci tvrde da Makedonce treba ubrajati u Grke a Istrane u Italce netko poricao da su oni Tirasovi potomci i prema tome Slaveni, ja mu, što se tiče Makedonaca, iznosim kao prigovor mišljenje Kvinta Kurcija u Djelima Aleksandra Velikoga. On jasnije od sunca razlikuje makedonski jezik od grčkoga, tako da se bjelodano može vidjeti da makedonski govor nije nipošto mogla razumjeti čitava vojska Aleksandra Velikoga, koje dobar dio sačinjavahu Grci. Kad je naime Makedoncu Filoti, sinu Parmenionovu, koji se

Slavenske zemlje.

Amazonke bijahu žene Gota, koji su Slaveni.

Getuljani, afrički narodi, potekli od Geta.

Da li su Makedonci i Istrani Slaveni?

Materinski jezik Makedonaca razlikuje se od grčkoga.

Strabon, knj. 7.

Hartmann u povijesnoj kronici.

Opći rječnik, kod riječi Getha, Izidor, Etimologije, knj. IX, gl. 2.

Kvinto Kurcija, knj. 5.7

imao braniti pred mnoštvom, Aleksandar rekao: „Makedonci ti, Filota, imaju izreći presudu. Pitam te da li ćeš im govoriti materinskim jezikom«, pa kad je Filota rekao da neće, jer ga svi ne bi mogli razumjeti, Aleksandar izjavi da Filota mrzi svoj materinski jezik. Da su dakle Makedonci bili Grci, zašto bi Filota bio odbio da pred Grcima govori grčki? Pogotovu kad bi mu kao čovjeku s grčkom izobrazbom bilo najprikladnije služiti se grčkim jezikom, da su Makedonci bili Grci. Ta prešutni pristanak naroda (kako kaže Plinije) prvi je djelovao da se prihvati grčko pismo. Činjenica, dakle, da se materinski jezik Makedonaca razlikovao od zajedničkoga govora čitave vojske Aleksandra Velikoga, naime od grčkoga, kako zaključujemo, jasno pokazuje da se Makedonci nisu ubrajali u Grke, budući da se narodno jedinstvo obično pouzdano dokazuje starim jezičnim jedinstvom, te smatramo pripadnicima istog naroda one koji su već u najnježnijoj dobi zajedno s majčinim mlijekom usisali isti jezik. Zbog toga, kako pri onoj svečanoj Nemrodovoj diobi jezika⁸ u Genezi XI. Makedonci nisu dobili vlastiti jezik, a nijedan pisac to ne pobija, i kako smo na temelju same razlike u govoru između Grka i Makedonaca dosta i predosta jasno pokazali da Makedonci nipošto nisu Grci, moramo izjaviti da su se Makedonci uvijek kao i danas (kako svjedoči Filip iz Bergama) služili slavenskim govorom. A što da kažemo o tome što Tukidid tvrdi da se prostrani krajevi između Bizanta i Pule, obuhvativši time velik dio Trakije i Mizije i čitavu Iliriju, nazivaju Makedonijom? Kao da otvoreno govori: „Smatram da se Trakija, Mizija i Ilirija nikako ne smiju odjeljivati od Makedonije jer ne sumnjam da su Tračani, Mižani i Iliri povezani s Makedoncima vezom istog roda.« S time se slaže i naslov Makedonca Aleksandra Velikoga, kojim očituje da je kralj Ma-

Svi su narodi prihvatili grčko pismo.

Plinije, knj. VII. gl. 57.

Geneza XI.

Filip, Dopuna kronike, knj. 12. Tukidid, knj. 1.

Krajeve između Bizanta i Pule Tukidid naziva Makedonijom.

kedonaca i Grka, kao i prirodna razlika u čudi i načinu života između Makedonaca i Grka, tako da se ja nipošto ne mogu lako uvjeriti da bi tolika suprotnost čudi mogla postojati kod ljudi istog roda. Stoga, kad se Atenjanin Dioksip imao ogledati u dvoboju s Makedoncem Horatom, među Aleksandrovim vojnicima, kako pripovijeda Kvinto Kurcije, Grci su bili oni koji su bodrili Dioksipa. Ali zašto, molim, ako su Makedonci bili Grci, nisu Grci tako bodrili Makedonca Horatu kao Grka Dioksipa? Zato, ako se gdje, osobito kod barbara, kaže da je Aleksandar Veliki bio Grk, znaj da je do toga došlo tako što su im zbog drevnih bojeva s istočnjacima Grci bili najpoznatiji od svih evropskih naroda, pa se zato kod njih stvorilo mišljenje da su svi zapadnjaci Grci, onako isto kako i u ovo naše vrijeme Grci, Turci i redom svi narodi Levanta drže da su svi katolici na zapadu Franci.

Prelazim sada u svom govoru na Istrane. Ne mogu se dovoljno načuditi kako u nekom suparništvu s nama Biondo iz Forlija, Filip iz Bergama i neki drugi, da bi mogli nama oduzeti i među svoje ubrojiti sv. Jeronima, tvrde da je Istra talijanska pokrajina, premda je ona i svojim smještajem i običajima i govorom odvojena od Italije i premda se sve okolno pučanstvo koje je bliže Italiji nego Istri, kao stanovnici Trsta i Gorice i neki drugi, bez razlike služe među sobom samo slavenskim govorom. Doduše, zbog susjedstva i zbog neprekidnih veza s Talijanima Istrani, osobito oni (kako kaže papa Pio) koji žive u primorju, a tako isto i Dalmatinci, kad im se hoće,¹⁰ razgovaraju talijanski. No neka ti pisci čitaju Apijana iz Aleksandrije, koji u pregledu iznosi bojeve s Ilirima. On pripovijeda da je vaš sugrađanin Demetrije Hvaranin oružanom rukom pokorio Istrane, ilirski (kako sam kaže) narod. Zbog

Zašto se, osobito kod barbara, govori da je Aleksandar Veliki bio Grk.

I Istrani su Slaveni.

Trščani i Goričani.

Demetrije Hvaranin podvrgao je pod svoju vlast Istrane, ilirski narod.

Kvinto Kurcije, knj. 8.⁸

Biondo, Opis Italije, u raspravi o Istri. Filip, Dopuna kronike, knj. 9.

Papa Pio u svojoj Evropi. Apijan, Ilirski rat.

Papa Pio u Evropi.

Polibije, knj. 1.

Pomponije Mela, O položaju svijeta, knj. II, gl. 1.

Ptolemej

Jeronim, O slavnim muževima.

Marko Marulić

Strabon, knj. 7.

Jeronim, Tumačenje proroka Habakuka

Strabon, knj. 7.

toga (kako točno kaže papa Pio) nije prikladno s Italijom spajati Istru, koja je odijeljena od nje Jadranskim zaljevom i okružena morem u obliku poluotoka. Zar ne piše Polibije da se makedonska vlast prostirala sve do Hadrije, a između toga grada i Istre smješteni su drugi posebni narodi? Gdje su, molim, saznali da su Makedonci ikada vladali Italcima? Stoga, budući da je Trst (kako kaže Pomponije Mela) smješten u najunutarnijem zaljevu Jadranskog mora, gdje se završava Ilirija, nema razloga da sumnjamo u to da su Istrani, između kojih (kako sam prije rekao) i Italije leži po sredini Trst, ilirski narod kao ni u to da je sv. Jeronim, rođen u gradu Stridonu, koji Ptolemej naziva »Sidrona« i koji se (prema svjedočanstvu samog sv. Jeronima) nalazi na granici Panonije i Dalmacije, bio ne Talijan nego Slaven. A što da kažemo o tome što — kako Marko Marulić spominje protiv onih koji tvrde da je sv. Jeronim bio Talijan — sam sv. Jeronim kaže da grad Stridon ne leži između Panonije i Istre, nego između Panonije i Dalmacije? Stoga, premda su (kako kaže Strabon) rimski carevi odredili da Pula bude granica Italije, na koji je način grad ili zaselak Strigna, koji ti ljudi lažno prikazuju kao Jeronimov zavičaj i koji leži prema Italiji (nije naimnog udaljen od Kopra, koji se nalazi na zapadnoj strani Istre) mogao biti granica Dalmacije? Zar ne kaže sam sv. Jeronim, tumačeći proroka Habakuka, da je kraj gdje se on rodio na granici Panonije i Ilirika? Zato dobro znaj da (prema Strabonovim navodima) područje između donjeg Dunava i morske obale od Jadranskog zaljeva do svetog ušća Dunava obuhvaća Grčku te makedonska i epirska plemena. Ali gdje, molim, Tračani, Mižani i Iliri dopiru do unutrašnjosti Jadranskog zaljeva? Zar ćemo možda Tračane, Mižane i Ilire ubrojiti među Grke i Epirane, od kojih se razlikuju govorom i

Istra ima oblik poluotoka.

Makedonci su vladali sve do Hadrije.

Sv. Jeronim bio je Slaven.

običajima? Zbog toga je nužno izjaviti da se za Tračane, Mižane i Ilire izrijeком tvrdi da su makedonska plemena ne zato što su nekada bili pod makedonskom vlašću, jer bi se na isti način i Grci i Epirani ubrajali u Makedonce i nazivali se njihovim plemenima, budući da nema sumnje da su im nekoć Makedonci bili gospodari, nego zato što su ta tri naroda bila, kao što su i danas, istog roda i jezika kojeg i Makedonci. Makedonci su dakle kao i Istrani Tirasovi potomci. Doduše, nisam nikako mogao pronaći preko koga su ili u koje vrijeme potekli od njega zajedno s mnogim drugim narodima. Međutim (kako navode papa Pio, Mehovita i poljski anali), braća Čeh, Leh i Rus,¹¹ protjerani iz Dalmacije zbog unutrašnjih ratova, bija-hu praoci Čeha, Poljaka i Rusa ili, točnije, ta tri brata dokopaše se vlasti nad tim narodima i nazvaše ih svojim imenom. Tako su po Čehu nazvani njihovim jezikom Česi, koje nazivamo »Bohemi«, po Lehu Lesi, koji su sada Poljaci, a po Rusu Rusi, koji se zovu i Moskoviti. No ne usuđujem se tvrditi da je ikada u drevna vremena taj vrlo moćan rod, rastrkan po tolikim prostranim zemljama s upotrebom jednoga jezika, bio nazivan samo jednim imenom. Lako je međutim, dokazati da su koliko Grci, toliko Latini nazivali njegove pripadnike različitim imenima. Grci su naime, a tako isto i Latini, neke od Tirasovih sinova zvali Tračanima, neke Mižanima, neke Getima, neke Dačanima, neke Makedoncima, neke Ilirima, neke Roksolanima, neke Moskima, neke Frižanima, neke Vandalima ili Vindellicima, a neke Getuljanima zajedno s Amazonkama. Očito je da su tim nazivima obuhvaćeni nebrojeni narodi. Premda Kornelije Tacit¹² kaže da su Vandali Germani, ipak Germani obično ne samo zovu Vandalima ili Vindellicima ljude uz tok rijeke Vandala, koja se zove i Visla ili Vistula i koja prolazi posred Krakova, gdje poljski

Papa Pio, Povijest Čeha. Mehovita, O dvjema Sarmatijama. Poljski anali.

Kornelije Tacit, O običajima Germana.

Čeh, Leh i Rus praoci Čeha, Poljaka i Rusa.

Negdašnja različita imena Slavena: Tračani, Mižani, Geti, Dačani, Makedonci, Iliri, Roksolani, Moski, Frižani, Vandali. Getuljani, Amazonke.

Krakov, sjedište poljskih kraljeva.

Sabelik, Eneada X, knj. 7.

Tortelli kod riječi Rho-xolani.

Mehovita, O dvjema Sarmatijama, knj. II, rasprava 2, gl. 1. Plinije, knj. VI, gl. 10.

Mehovita, navedeno djelo, posljednja glava I. rasprave.

Izidor, Etimologije, knj. IX gl. 2.

kraljevi obično imaju stalno sjedište, razasute na različite dekurije po prostranim poljima evropske Sarmatije do Dnjepra i Baltičkog mora, kamo utječe Visla, i one koji su prešli Vislu i zaposjeli područje German-skog primorja i krajeve uz rijeku Labu, već također gdje god na svijetu žive Slaveni, smatraju ih Vandalima ili Vindellicima. Tim naime imenom obuhvaćaju Roksolane, koji su, prema mišljenju Sabelika i Tortellija, Ruteni, i Moske. Posjedi ovih pod vlastitim vladarom zapremaju (kako navodi Mehovita) područje od 500 germanskih milja, od kojih svaka vrijedi naših 5 milja, naime od Dnjepra sve do preko Dona. Zemlja Moskâ prostire se naime (kako kaže Plinije) od one strane kolhidske pustinje koja je okrenuta prema Keraunijskom gorju do rijeke Ibera, koja utječe u Kur. Tu se u zemlji Moskâ (kako pripovijeda Mehovita) među ostalim znamenitostima nalazi nedaleko od Baltičkog mora grad nazvan Novgorod, po prostoru veći od Rima (ima naime 35 milja opsega). Njegovi stanovnici pripadaju grčkom obredu kao i svi narodi Moskâ, a ne znaju nijedan drugi jezik osim slavenskoga. Samo malo njih, koji stanuju u kraju prema Ledonom moru, upotrebljavaju jezik Ugnâ, koji su (kako kaže Izidor) kasnije nazvani Hunima, odakle potekoše Ugri, i to onda kad od njih utjeruju danak u kožama divljači, dok se inače, u vjerskim i svjetovnim poslovima (kako sam se ja sâm osvjedočio), služe dalmatinskim govorom zadržavajući vlastito pismo, kojemu je, kaže se, tvorac Ćiril,

Visla, velika poljska rijeka.

Grad Novgorod u Moskoviji, po opsegu veći od Rima.

Huni u Skitiji pod vlašću kneza Moskâ.

Ćiril.

Tirasovo potomstvo, koje je nekoć imalo 12 imena, u ovo naše doba obilježeno je novijim jedinstvenim nazivom, kojemu je nepoznat tvorac, izvedenim od riječi »slava«. Tako se oni koji se prije razlikovahu raznovrsnim nazivima sada nazivaju »Slaveni«, tj. slavni od riječi »slava«, koja kod svih tih na-

Slaveni se nazivaju po riječi »slava«; to ime znači »slavni«.

roda ima isto značenje. Prodičivši se veoma čestim slavljenjem pobjeda nad neprijateljima, kako pokazuje mnoštvo kraljevstva i zemalja koje je osvojio, taj silno moćan rod prisvoji ime »slava« završavajući imena svojih plemića i velikaša nastavkom »-slav«, koji (kako sam prije rekao) označuje slavu. Tražiš li potvrdu tih mojih riječi? Da se osvjedočiš da su moje riječi istinite, želim u većem broju navesti imena nekih slavni ljudi toga roda. Tako, kad čitajući ljetopise i povijest Slavena naiđeš na imena Stanislav, Većeslav, Ladislav, Česlav, Bogoslav, Marislav, Dobroslav, Boleslav, Radoslav, Berislav, Gostoslav, Pribislav, Zvonislav, Primislav, Nimislav, Vinslav, Srdislav, Vratislav, Grezonislav, Břetislav, Bořivislav, Sobjeslav, Vuradislav, Polislav, Sebeslav i mnoga druga takva, znat ćeš od čega su nazvani Slavenima. Premda se to čini nešto novo, ipak je slava stečena oružjem i krvlju prirodna i nasljedna kod Tirasovih sinova već od početka vijeka poslije općeg potopa. Očito je naime, da su Dačani, Mižani i Tračani (da ostale zasada ne spominjem) bili uvijek (kako kaže Modest i Robert Valturije) ratoborni, tako da priče tvrde da se kod njih rodio i sam Mart.

Što da kažem o Makedoncima, među kojima se rodio kralj Filip, otac Aleksandra Velikoga? On je (kako navode Plutarh, Justin, Sabelik i mnogi drugi) natjerao najglasovitije grčke gradove da se pokoravaju njegovim zakonima, nametnuo je jaram ropstva Grčkoj, koja je sve do njegova vremena bila slobodna, i svojim junačkim djelima dostigao u slavi glasovite kraljeve. A što tek da kažem o njegovu sinu Aleksandru Velikom, koji je (kako se govori u 1. glavi I. knjige Makabejaca) dopro do kraja zemlje i oteo plijen mnoštva naroda, pa je zemlja pred njim zanijemjela? Premda su ga različiti

Ta imena navode: papa Pio u Povijesti Čeha, Mehovita, O dvjema Sarmatijama, Marko Marulić, O ilirskim kraljevima i poljski i češki ljetopisi.

Modest, O vojničkim nazivima. Robert Valturije, O vojništvu, knj. 1.

Plutarh, Aleksandar Veliki. Justin, knj. 8. Sabelik, Eneada IV, knj. 3.

U 1. glavi I. knj. Makabejaca.

Ta su imena česta kod Slavena, osobito kod Hvarana, kako sam pronašao u starim ugovorima gradana koje su sastavljali pisari.

Mart rođen kod Slavena.

Filip Makedonski bio je Slaven.

Aleksandar Veliki bio je Slaven.

Justin, knj. 12. Plutarh, Aleksandar Veliki. Kvinto Kurcije, Aleksandrova djela. Jeronim.

Plutarh u životopisima raznih muževa.

Diodor iz Sicilije, knj. 1.

Diogen Laertije o Aristotelu.

pjesnici i najrječitiji govornici uzdizali silnim žarom, ipak ga nikada nisu pohvalili onako kako je zaslužio. Ta on je u tri otvorene bitke potpuno pobijedio Darija, slavnog perzijskog i medskog kralja, zaposjeo čitavu Skitiju, svladao Egipat, pokorio barbare u Hirkaniji, nadvladao Pora, vrlo hrabrog kralja Indijaca, pripojio Indijce svojoj državi, ametice porazio Baktrane i Sogdijance, nepobjediv (da tako kažem) narod, prisilio svu Aziju i znatan dio Evrope (kako pripovijedaju Justin, Plutarh, Kvinto Kurcije i mnogi drugi) da nosi makedonski jaram i (kako kaže sv. Jeronim) projurio od Ilirije i Jadranskog mora do Indijskog oceana i rijeke Gangesa ne toliko u bitkama koliko u pobjedama, te je za 12 godina podvrgnuo pod svoju vlast dio Evrope i čitavu Aziju. Doista, najvrsniji među kraljevima Aleksandre, kad bi svi ostali spomenici šutjeli o tome da si Slaven, već sama ta tvoja želja da prodičiš svoje ime i vatreni žar za slavom dovoljno pokazuju da si potekao od onog roda koji je svojim sjajnim djelima zaslužio stekao ime izvedeno od riječi »slava«. Hotimično ne spominjem veliko mnoštvo Makedonaca, drugova i nasljednika Aleksandra Velikoga, koji se zbog ratne slave i sjaja izvršenih djela (kako spominju Plutarh i mnogi drugi) s pravom mogu ubrajati među slavne muževe. Ta (da ne navodim druga kraljevstva na svijetu) Makedonci i njihovi potomci vladahu, prema svjedočanstvu Diodora iz Sicilije, nad Egipćanima 276 godina. Želim vas samo podsjetiti na Aristotela, Makedonca, pa prema tome i Slavena, da vidite kako su Slaveni imali ne samo obilje tjelesne snage s plemenitošću duha, nego i umnih sposobnosti da se bave naukom. Aristotel je naime (kako navodi Diogen Laertije) bio rodom iz Stagira, nezatnog (kako kaže Guarino) makedonskog grada. On je oštrinom uma nadvisio sve ljude te je poput nekog proročišta

Pobjede Aleksandra Velikoga.

Aristotel je bio Slaven.

Makedonski grad Stagira Aristotelov zavičaj.

Guarino o Aristotelu.

iznio na svjetlo skrivene pojave, rasvijetlio nejasne, učvrstio dvojbene, uklonio dvosmislene, prezreo nevrijedne, obnovio dokinute i zabacio one koje je trebalo suzbiti, pa je kao vjeran glasnik prirode shvatio gotovo sve što se može spoznati ljudskim umom.

Pogledaj, molim, kako su sjajni ljudi slavenskog roda i zamisli, kad se o Makedoncima, koji su neznatni dio Slavenstva, navodi toliko tako znatnih i spomena vrijednih djela, jer se našlo dovoljno ljudi da o njima pričaju potomstvu u svojim knjigama, što bi tek bilo da su vjerno zabilježena drevna junačka djela čitavog slavenskog roda. Ja, kad pomislim koliko nam je slave oduzeto zbog toga što se kroz dugi niz godina nije našlo ljudi koji bi budućim vjekovima iznijeli pred oči nebrojena slavna djela Slavena! Pa ako su pisci protivne strane tu i tamo i gotovo mimogred nešto o njima zabilježili veličajući vlastite uspjehe, naći ćeš da je to napisano sasvim mršavo ili drukčije nego se zbiljo, jer poganski pisci u većini povijesnih djela sami sebi laskaju. Tako nećeš sumnjati da su govorili i neprijatelju koji je navikao boriti se mačem izbliza, a ne perom.

Stilhon ili (kako kaže Platina) Stilhon, pod čijim je vodstvom (kako tvrdi Platina na temelju Prosperovih podataka) bio poražen gotski kralj Radagais u fizezolskim brdima, da od velikog i gotovo neizmjernog broja njegovih pothvata navedem samo jedan, muž vrlo hrabar i, kako svjedoči Sabelik, gorljiv ratnik, kojemu je pjesnik Klaudijan posvetio neka još i danas sačuvana djela, visoki rimski dostojanstvenik u vrijeme cara Honorija IV, potjecao je (kako kaže Orozije) od neratobornog vandalskog naroda. Ipak je taj (kako tvrdi Biondo) razuzdani vandalski narod, o kojem Filip iz Bergama piše da je bio vrlo surov, trgnutim mačem prodro u divlje germanske pokrajine i (kako potvrđu-

Vidi kako je silan Aristotel.

Laskanje prevladava u najvećem dijelu prikaza poganske povijesti.

Vandal Stilhon porazio je gotskoga kralja Radagaisa kod Fizezola

Biondo, Dekada I, knj. 1.
Pavao Dakon, knj. 15. uz Eutropijevu povijest.
Sabelik, Eneada VII, knj. 9.
Platina o papama Sikstu i Leonu.
Posidije u legendi sv. Augustina.
Biondo, Dekada I, knj. 2.
Sabelik, Eneada VIII, knj. 1.
Pavao Dakon, knj. 15.

Izidor, Etimologije, knj. IV, gl. 2.

Sabelik, Eneada X, knj. 5.

je Biondo iz Forlija) opustošio Galije pa nakon brojnih bitaka i silno okrutna haranja u Hispaniji prešao (prema svjedočanstvu Pavla Đakona, Sabelika i Platine) Gadski tjesnac i uništio čitavu Afriku klanjem, paležima i pljačkanjem. U vrijeme tih nevolja (kako tvrdi Posidije) izdahnuo je onaj presveti crkveni učitelj Augustin. Konačno ti »slabi« Vandali, prevezavši se lađama pod vodstvom svog kralja Genzeriha (kako pripovijedaju Biondo i Sabelik), suzdržaše se doduše u Rimu na molbe pape Leona (kako navodi Pavao Đakon) od ubijanja i paleža, ali ipak opljačkaše i opustošiše Siciliju, Rim i većinu gradova u Italiji. Koji, molim te, jači i otvoreniji dokaz o suparničkom držanju pisaca prema protivnicima želiš da ti pružim od toga što tako ugledan muž naziva jedan isti narod neratobornim i strašljivim, ali ipak, natjeran istinom, priznaje da je taj isti narod u isto vrijeme s jednakim brojem četa često svladao vrlo hrabre, po prirodi silno borbene i ratovanju navikle muževe? Ta ne stječe se toliko pobjedâ nad vrlo ljutim neprijateljima niti slučajno niti mlitavošću, nego hrabrošću. Stoga Izidor, koji je točnije ispitao prirodene osobine Vandala, kaže da su ratničkog duha i da nikada pokoreni žive od pljačke i lova. Ipak ih je kršćanska pobožnost učinila tako blagama da se u naše vrijeme jedva može naći narod krotkiji od njih. Prema strancima naime, kako spominje Sabelik i kako sam ja lično iskusio (jer sam proveo kod njih tri godine), vrlo su ljubazni i iskazuju im veliku uslužnost.

Odatle što nije bilo pisaca koji bi vjerno prikazali drevna djela Slavena, možeš zaključiti da su nam ostala nepoznata gotovo bezbrojna njihova sjajna djela. No ipak već oni podaci koje su nam, makar protiv svoje volje, pružili o Slavenima proučavatelji starine, dovoljno pokazuju da ni u ratnoj slavi

Vandalski kralj Genzerih.

Vandali, koji su sada Poljaci, veoma su blagi.

Pisac je bio tri godine kod Poljaka.

Platina o papi Zosimu.

Prosper u dodatku Euzebijevoj i Jeronimovoj Kronici.
Sabelik, Eneada VII, knj. 9.

Pjesnik Klaudijan.

Orozije, knj. 7.
Biondo, Dekada I, knj. 2.

Dopuna kronike, knj. 9.

Imena pisaca iz kojih je sabrano ovo o carskim nasljednicima i carevima, jer je svaki od njih potvrdio nešto o nekome među njima.

Flavije Vopisko o caru Karu.

Petar u popisu svetaca o sv. Marcelu, Gabinu i Artemiji. Seksto Aurelije Viktor o caru Probu i Maksimijanu. Apijan, Ilirski rat.

ni u posjedovanju mnogih zemalja, koje sami nastavaju, Slaveni ne zaostaju ni za jednim narodom, štoviše, da su slavenskog podrijetla oni koji su zapovijedali stranim narodima. Zar nisu istaknuti rimski carevi bili Slaveni? Tražiš dokaz? Čitaj, molim te, djela Julija Kapitolina, Trebelija Poliona, Flavija Vopiska, Seksta Aurelija Viktora, Eutropija, Pavla Đakona i onih koji su poslije njih pisali životopise careva, kao Bionda, Platine, Franje Petrarke, koji je na talijanskom jeziku ukratko prikazao živote papa i careva, Sabelika, pape Pija, sv. Antonina i Petra, biskupa ekvijskog, koje želim poimence navoditi gdje god sam opazio da su u tom nabranjanju carskih nasljednika i careva više od drugih govorili nešto o Slavenima. Jasnno ćeš tada vidjeti da su Klaudije, nazvan Flavije, i njegov brat Kvintilije, zatim Prob i (prema svjedočanstvu Onesima i Cerilijana) Kar, koji je (kako navodi Flavije Vopisko) rođen od ilirskih roditelja, iako neki kažu da je bio iz Milana, a drugi da je bio iz Narbona, sa svojim sinovima Karinom i Numerijanom, carskim nasljednicima, i Dioklecijanom sa svojim (kako iznosi Petar, biskup ekvijski) sinom Maksimijanom i unukom Maksencijem, sinom Maksimijanovim, podrijetlom bili Dalmatinci. Doduše Seksto Aurelije Viktor, koji spominje da je Prob Dalmatinac, za Maksimijana tvrdi da je bio iz Panonije. No bio Maksimijan Panonac ili Dalmatinac, sjeti se, ako ti nije teško, da je Ilirije (prema tvrdnji Apijana iz Aleksandrije), kako sam prije spomenuo, bio Panonijev djed. Zato Maksimijana zajendo s njegovim sinom Maksencijem treba ubrajati u Slavene. Idi dalje pa ćeš pronaći da car Decije sa svojim sinom Decijem, carskim nasljednikom, Jovijanom, dva Valentinijana, Valent, Gracijan i Valentin po svom podrijetlu pripadaju Panoncima. Ako nastaviš započeto čitanje, Seksto Aurelije Viktor uputit će

Imena careva slavenskog roda: Klaudije, Kvintilije, Prob, Kar, Karin, Numerijan, Dioklecijan, Maksimijan, Maksencije, dva Decija, Jovijan, dva Valentinijana, Valent, Gracijan, Valentin, Galerije, Aurelijan, Licinije, Aleksandar, tri Maksimijana: Karlo, Zigmund, Većeslav.

Eutropije o caru Aurelijanu. Flavije Vopisko o Aurelijanu. Platina o papi Melhijadu.

Seksto Aurelije Viktor o caru Liciniju i Aleksandru. Julije Kapitolin o caru Maksimu.

Trebelije Polion o caru Klaudiju.

Eutropije, knj. IX, gl. 19.

Platina o papi Euzebiju.

Pio o Povijesti Ceha, gl. 33. i 34. Sveščić vremena.

Sabelik, Eneada VII, knj. 8. Teodol.

Platina o papi Kononu.

Marko Marulić, O ilirskim kraljevima.

te da su Galerije i njegov nećak Maksimin i, prema Eutropijevu svjedočanstvu, Aurelijan, za kojega, kako navodi Flavije Vopisko, neki tvrde da je rodom iz panonskoga grada Sirmija, a neki da je iz Mizije, dalje, kako kaže Platina, i Licinije — potekli od Dačana, koji (kako sam prije istakao oslanjajući se na Strabona) govore istim jezikom kojim i Mižani. Također ćeš prema izjavi Seksta Aurelija Viktora utvrditi da je car Aleksandar bio Frižanin, a prema svjedočanstvu Julija Kapitolina da su dva Maksimina rodom Tračani. No ni onaj veliki car, blaženi Konstantin nije bio sasvim bez slavenske krvi, jer ćeš po onome što navode Trebelije Polion, Eutropije i Platina doznati da je Konstantinov otac, carski nasljednik Konstancije, bio po majci unuk cara Klaudija, Dalmatinca. Kad je naposljetku carstvo prešlo na Germane, carsko dostojanstvo postigoše Karlo, Žigmund i Većeslav, koji su, kako kaže papa Pio i Sveščić v r e m e n â ,¹³ bili slavenskog roda iz Češke.

Kad bih htio ukratko ispričati samo najznatnija njihova djela kao i djela onih koje sam prije spomenuo, morao bih bez sumnje napisati mnogo svezaka. Ta sam je Aurelijan (da ostale ne spominjem), kako svjedoči Sabelik, koji se poziva na Teodola, u jedan dan vlastitom rukom ubio četrdeset i osam neprijatelja. Ne osvrćem se na pape Gaja i Ivana IV, Dalmatince, o kojima namjeravam iznijeti kasnije neke spomena vrijedne podatke, na papu Konona, Tračanina, muža (kako kaže Platina) dostojna te najviše časti, bilo da gledaš na njegove duševne ili na tjelesne vrline; on se naime (prema riječima istog Platine) odlikovao značajem, književnim obrazovanjem, savjesnošću, vjerom i naročitim, dostojanstvom. Ostavljam po strani ilirskoga kralja Polislava, koji se (kako pripovijeda Marko Marulić) mnogo puta

Aurelijan je u jedan dan smaknuo 48 neprijatelja. Pap Gaj i Ivan IV, Dalmatinci. Papa Konon Tračanin.

Platina o
papi Ivanu
XIII.

Pio u Povi-
jesti Čeha,
gl. 41.

Vinko, Po-
vjesno
ogledalo,
knj. 32.
Toma o
razorenju
Solina.
Mehovita,
O dvjema Sar-
matijama,
knj. I, gl. 1.

sretno borio s hunskim kraljem Atilom, Sebeslava, koji je (kako kaže isti pisac) hrabro pobijedio Gote kod grada Skadra, Sveropila, dalmatinskog kneza koji je, kako spominje Platina, teško porazio Saracene u Italiji i potjerao ih s brda Gargana, Cepemira i mnoge druge slavne muževe koji su samom hrabrošću i neustrašivošću jasno pokazivali onu drevnu slavensku odlučnost. Isto tako izostavljam Matildu, rođenu (kako kaže papa Pio) od slavnog češkog roda, glasovitu zbog različitih bojeva muževno vođenih u Italiji za obranu sv. Crkve. Ona je (kako navodi papa Pio) darovala rimskoj crkvi posjede u raznim krajevima Italije, koji su nazvani »nasljedstvo sv. Petra«. Želim samo spomenuti Žigmunda, koji u ovo naše vrijeme vrlo čedno i s mnogo sreće upravlja poljskim kraljevstvom. On je više puta ametice porazio vrlo jake tatarske čete, koje su nekoć pod vodstvom Tamerlana i Batua bile propast ljudskog roda, kako navode Vinko iz Beauvaisa, Toma Spličanin i Mehovita, on je potukao silnu vojsku kneza Moskâ poubijavši 80.000 ljudi te je u otvorenoj bitki pobijedio bahate gospodare Livonije i Pomoranije i prisilio ih da mu ubuduće svake godine plaćaju danak, on je Vlahe zajedno s Turcima, u kojih pomoć se oni pouzdavahu, pa se bijahu usudili izazivati Poljake na rat, ne samo prisilio da u žurnom bijegu napuste poljsku zemlju pošto su izgubili veći dio svoje vojske, nego je i prodro u njihovu zemlju i čitavu je opustošio ognjem i mačem. S ličnom vrlinom tako sjajnog vladara spojena je vanredna ratnička odvažnost Poljaka, koji po djedovskoj slavenskoj predaji vole pasti u krvavom boju nego udariti u bijeg pred neprijateljem.

Na pameti su mi mnoga takva djela, koja se često stvaraju na mnogim mjestima širom po slavenskom rodu, ali neću da ih na-

Matilda,
rođom Čehi-
nja, poklo-
nila je rim-
skoj crkvi
»nasljedstvo
sv. Petra«.

Pobjedo-
nosni poljski
kralj
Žigmund.

Ratoborni
Poljaci.

Pio u Povi-
jesti Čeha.

vodim da vam možda ne bih dodijao pretjeranom opširnošću. Ipak ne mogu šutke prijeći preko ove činjenice: kad se sudare vojske bilo u pomorskoj bitki ili u borbi na kopnu, gdje god dođe do izražaja strahovit bijes slavenskog vojnika, uvijek Slaveni ili svladaju neprijatelja i iznesu pobjedu, ili u muževnoj borbi nalaze slavnu smrt. Ništa se naime kod njih ne smatra slavnijim i dostojnijim hrabra muža nego pobijediti ili poginuti u junačkoj borbi. Zato, kad traže da im se nešto vjeruje, često se pod zakletvom iskreno preklinju riječima: »Umro je ležeći u krevetu, ako to nije tako!« Stoga mole svećenike da im svojim molitvama izrade od Boga da nađu smrt vitlajući mačem i pokriveni štitom. Doista, kad se taj rod zagrije željom za slavom, smatra da mu nije važno da li će prolijevajući krv izgubiti i život. To potvrđuju vrlo često i gotovo nevjerovatne pobjede Čeha nad neprijateljima, opisane kod pape Pija, i mnogo strašnih i krvavih sukoba Slavena s Turcima na raznim stranama, tako da Turci ne mogu bez krvave borbe oteti Slavenima ni najmanji zaselak. Stoga se nikome ne smije činiti čudnovato što turski sultan toliko cijeni ljude slavenskog roda da između njih imenuje gotovo sve zapovjednike svoje vojske, i što od Tračana, Makedonaca i Ilira stvara jak odred od gotovo 20.000 ljudi za svoju ličnu stražu. Iskustvo je naime pokazalo, osobito u ovo naše vrlo nesretno vrijeme, da Otmanovi potomci pomoću slavenskih četa svladavaju kraljevstva, zauzimaju carstva, osvajaju jako utvrđene gradove i svim silama nastoje srušiti Rimsko Carstvo te da će, ako ruka svemogućeg Boga ne pruži pomoć, uništiti i satrti pravu vjeru. Pa i mletačka je republika često bila strah i trepet svojim neprijateljima, osobito na moru, kad se služila slavenskim vojnicima. Uopće nitko nikada nije vidio da bi Slaveni bili mlitavi za borbu.

Slaveni više
cijene slavu
nego život.

Turski sul-
tan mnogo
cijeni
Slavene.

Presretnog li dakle slavenskog roda, koji je, posjedujući već toliko hiljada godina baštinenim pravom velik dio Evrope i znatan komad Azije, uzeo kao dalji zadatak da vlada čitavim svijetom, što je doista po želji vrlo uspješno ostvario kroz drugi niz godina pod vodstvom Aleksandra Velikoga, Decija, Klaudija, Proba, Dioklecijana i ostalih prije spomenutih careva! To je, kažem, rod kojega je Gospod blagoslovio i dao mu da se razvija u silan skup naroda, koji je pobijedio kraljevstva, dao na svijet pobjednike carstva i navikao nositi pobjedonosno oružje.

Zbog toga se pripovijeda da su oni Slaveni kojima je stalno sjedište između kimerkog Bospora (kako kaže Biondo) i Dona ili, točnije, koji žive između Dona i rijeke Labe, što izvire u Češkoj, teče kroz markgrofiju Meissen, Švapsku i Burgundiju te se izliva u ocean, nazvani Sarmati, jer su sami po sebi naoružani (Sarmati od suapte a r m a t i) ili jer uvijek nose oružje (Sarmati od semper a r m a tenentes). Smatra se naime, kako govori Izidor, da su prozvani Sarmatima zbog žive želje za borbom (Sarmati od studio armorum), jer su, naoružani od prirode, životne učiteljice, hrabrošću vrednijom nego ijedno oružje, kao pravi preziratelji smrti uvijek spremni na borbu i srcem i desnicom. Time se, mislim, tumači i to što jedva kada ili možda nikada nije čitav slavenski rod bio pritisnut ropstvom, jer su Rimljani (kako kaže Strabon) smatrali da su postigli znatan uspjeh ako bi odbili od sebe Sarmate uklanjajući se njihovoj srčanosti. Naposljetku nisu u tome uspjeli jer su jači od Sarmata Goti, za koje smo na temelju slaganja u jeziku s Tračanima, Mižanima i Ilirima dokazali da su bili Slaveni, uzdrimali (kako svjedoče Biondo i Sabelik) ponosito Rimsko Carstvo. Kad su ih naime, kako navodi Platina oslanjajući se na Pavla Đakona, Huni po-

Biondo, Dekada I, knj. 1.

Isidor, Etimologije, knj. 9.

Strabon, knj. 7.

Biondo, Dekada I, knj. 1. Sabelik, Eneada VII, knj. 9.

Rijetko su ili nikada nisu svi Slaveni bili potlačeni ropstvom.

Goti su proузrokovali slabljenje Rimskog Carstva.

Platina o papi Sirijaku. Pavao Đakon, knj. XI, gl. 2. Seksto Aurelije Viktor

Biondo, Dekada I, knj. 3. Pavao Đakon, knj. 16. Biondo, Dekada I, knj. 1 i 2.

Drugi zadatak. Tri stvari preporučuju pokrajinu ili zemlju.

To troje najviše pristaje Dalmaciji. Prvo.

tjerali iz njihove stare postojbine, spališe¹⁴ cara Valenta, koji se (kako tvrdi Seksto Aurelije Viktor) bio upustio s njima u jadan rat, pobijediše (kako kaže Biondo) herulskog kralja Odoakra, negdašnjeg, kako svjedoči Pavao Đakon, pobjednika Italije, i osvojiše cijelu tu zemlju. Učvrstivši se konačno, kako spominje Biondo, u Hispaniji, vrlo sretno njom vladaju sve do naših dana. Zbog toga se hispaniski velikaši i hvastaju da su vizigotskog roda. Rimljani¹⁵ se pak upravo zato (ako se ne varam) ničijem napretku ne vesele manje nego napretku Slavena, jer su baš ti najviše oslabili njihovu moć.

Tko je onda od smrtnika kadar uzdizati Slavene pohvalama dostojnim njihove slave, kad su oni svojom hrabrošću ponizili bahate Perzijance, oslabili moćne Asirce i Medane, srušili slavične Egipćane, porazili vrsne Grke, pokorili nemile Skite, nadvladali brojčano jake Indijce, nadjačali surove Germane, pobijedili okretne Hispance, svladali divlje Gale, oslabili ponosite Rimljane i satri lukave Punjane?

Učinio sam, eto, što sam mogao prema svojim silama, ali ne onoliko koliko je tražilo samo dostojanstvo Slavena, jer nisam ni izdaleka dorastao tom zadatku.

Prelazeći dakle odmah na naš rodni kraj Dalmaciju, kako sam obećao, namjeravam (uz pomoć Božju) iz obilja građe nešto malo pripovijedati u kratkom izvodu.

Tri su stvari, ugledni ljudi, kako vam je, mislim, dobro poznato, najvažnije za pohvalu bilo koje zemlje, naime položaj i plodnost, prirodena dobra svojstva stanovnika i sklonosti, zakoni i običaji narodâ koji u njoj žive. U kako velikoj mjeri posjeduje to Dalmacija, lako će pri ispitivanju postati očito ako se prijeđe na pojedinosti i potanko ispita njihovo stanje. Dalmacija naime, ako se napusti stara podjela pokrajina (kako se sa-

Epilog o hrabrosti Slavena.

Plinije, knj. XIII. gl. 2.

Aristotel o čudnovatim pojavama u prirodi.

Plinije, knj. IX. gl. 56.

Drugo.

de slobodno poslužiti se Plinijevim riječima, ilirska irida, rijedak evropski proizvod za pravljenje mirisavih pomasti. Veliko je u njoj obilje žita i voća, tako da se svakovrsna hrana izvozi u velikoj količini iz Dalmacije u druge krajeve. Ona obiluje gorskim šumama s mnoštvom zvjeradi, natapaju je različite rijeke, bogata je stadima koza i ovaca, koje se (kako spominje Aristotel) kote dvaput na godinu, a često i triput, ako je ovčar marljiv, kako smo se pokusima uvjerali. Ima brojna stada krupne stoke, ističe se bogatstvom koliko jezerske i riječne toliko i morske ribe, bogata je raznovrsnim školjkama (kako spominje Plinije) te pruža neke od njih osobite veličine i obiluje mnoštvom ptica prikladnih za lov i hvatanje drugih ptica. Pružajući mnogo takvih proizvoda, koje bi bilo suvišno pojedinačno navoditi, obećava da njezini stanovnici neće oskudijevati ničim što je prikladno za život ljudske zajednice (izuzevši samo mirodije).

Što se pak tiče samih stanovnika Dalmacije, Dalmatinci su prosječno ponajviše visoka stasa, imaju ljepušna, bjeloputna i duguljasta lica prelivena laganim rumenilom, vrlo živahne oči, i to ne jednobojne (kao što Germani imaju plave a Etiopljani crne), snažnu šiju, mišićava ramena, široke i izbočene prsi, vidljive mišiće na rukama, duge ruke, snažne prste, uske bokove, utegnute trbuh, vrlo čvrsta bedra, noge (da upotrijebim uobičajen izraz) kao izdjeljane, listove nogu jedre i čvrste zbog tvrdoće tetiva, nogu zbijenu oko gležnja, široko stopalo, vrlo prikladno da nosi toliku tjelesnu težinu, konačno čitavo držanje muževno i snažno, kao stvoreno za borbu, a u sebi imaju još vrsniji duh. Pamet im je naime oštra, okretna za sve, duh potpuno spreman na smrt, ruka žustra, živahnost ugodna a postojanost u bitkama vrijedna divljenja. Zbog toga je

Vanjština Dalmatinaca

Kakav je duh Dalmatinaca.

Ciceron u pismu Vatiniju, knj. 5. pisama.¹⁸

Kvinto Kurcije, Aleksandrova djela. Plutarh o Piru.

Jeronim, Protiv Jovinijana, gl. 27.

Polibije, knj. 2. i 3. Apijan, Ilirski rat.

Trebelije Polion o caru Klaudiju. Biondo, Dekada I, knj. 1. Sabelik, Eneada IX, knj. 7. Eutropije, knj. IX, gl. 3.

onaj glasoviti Arpinac, zaželjevši zlo Dalmatima, rekao da su uvijek bili smatrani ratobornima. Ciceron je naime poznavao ustrajnost Dalmata u borbi po ranijim djelima Ilira, ratnih drugova Aleksandra Velikoga (kako pripovijeda Kvinto Kurcije) u njegovim pothvatima u Aziji, po djelima ilirskoga kralja Glaukije, koji je epirskoga kralja Pira, kako svjedoči Plutarh, iz sažaljenja uzgojio i pomogao mu da opet dobije očinsko kraljevstvo, koje mu je bilo oteto dok je još bio nejak dijete, nadalje po djelima Pleuratova sina Agrona i njegove žene Teute, koja je (kako kaže sv. Jeronim u spisu protiv Jovinijana) svojom neobičnom moralnom čistotom zaslužila da dugo vremena vlada Dalmatima, silno hrabrim muževima, i da u ratu često porazi Rimljane, po djelima ilirskih kraljeva Demetrija Hvaranina, našeg užeg zemljaka, i Skerdilaide, o kojima, osobito o Demetriju Hvaraninu, opširnije raspravljaju Polibije i Apijan iz Aleksandrije, i konačno po djelima Teutina, Platona, Versa i mnogih drugih vrlo ratobornih muževa ilirskog roda, koji su slavljani u starim povijesnim djelima; zbog toga je Ciceron s pravom ustvrdio da su Dalmati uvijek ratoborni. A što bi tek bilo da je Tulije vidio trijumfe careva: Klaudija i brata mu Kvintilija, Proba, Dioklecijana, njegova sina Maksimijana i unuka Maksencija i Kara? Što bi tek bio on rekao o vrsnoći Dalmata da je saznao kako je za cara Klaudija, Dalmatinca, sjajnim podvigom dalmatinskih vojnika (kako kažu Trebelije Polion, Biondo i Sabelik) ubijeno 320.000 Gota i potopljeno 2.000 njihovih lađa? Kako bi na njega bilo djelovalo to što je isti Klaudije (kako pripovijeda Eutropije), boreći se nedaleko od Gardskog jezera protiv 200.000 Alemana, tako porazio to silno mnoštvo da ih je jedva polovica ostala na životu? Što bi konačno bio rekao da je znao kako su dvije ilirske legije po 6.000 vojnika,

Ubijeno je 320.000 Gota i potopljeno 2.000 njihovih lađa. Kod Gardskog jezera ubijeno je 100.000 Alemana.

nazvanih Marciobarbuli, bile tako valjane da su, kako je opće poznato, baš one dugo vremena velikom hrabrošću privodile kraju sve ratove, zbog čega su Dioklecijan i Maksimijan, preuzevši carsku vlast, odlučili te Marciobarbule (kako navodi Vegecije) zbog njihove hrabrosti nazvati Jovijevcima i Herkulijevcima te su ih, kako se pripovijeda, cijenili više od svih drugih legija? A što bi opet bio on rekao na to što je Cezar August (kako ističe Apijan iz Aleksandrije) izvijestio senat da ilirski narod svojom silnom ratobornošću nadvisuje sve ostale narode?

Prešao bih granicu koju sam sebi postavio kad bih htio, makar i površno, navesti sve važnije junačke pothvate Dalmatinaca što mi dolaze na pamet. Stoga, želeći biti kratak, neću se u to upuštati. Ustvrdit ću jedino da se Dalmatinci tako čvrsto drže obećanja da im, kad jednom pruže desnicu, ništa nije mrže nego odustati od onoga što ugovore. Zbog toga su Rimljani tek uz silne teškoće i uz krvave gubitke osvojili Metul, Segestiku i neke druge ilirske gradove. Premda je naime Oktavije Cezar (kako tvrde Apijan iz Aleksandrije i Sabelik) navalio na njih velikim snagama i nakon brižnih priprema, jedva je postigao svoj cilj, i to uz veliku životnu opasnost, jer je kamenom bio ranjen u nogu. A što da kažem o tome kako je Tiberije Cezar (kako sam prije spomenuo pozivajući se na Svetonija Trankvila i Sabelika) sa 30 legija jedva u pune tri godine ponovo pokorio Iliriju, koja se bila odmetnula od Rimljana?

No, iako su Dalmatinci bili uvijek vrlo skloni ratovanju, nije ni njima nedostajalo smisla za ugodan užitek u književnom radu, jer ovo tlo rađa vrlo glasovite književnike, od kojih neke još i sada grije sunce, a neki, vrativši zemlji što je njezino, predadoše svoj blaženi duh nebesnicima.

Ilirski vojnici Marciobarbuli nazvani su Jovijevci i Herkulijevci

Iliri su ratoborniji od ostalih naroda.

Ilirski gradovi Metul i Segestika.

Oktavije Cezar ranjen od Ilira kamenom u nogu.

Dalmatinci njeguju književnost.

Vegecije, O vojništvu, knj. I, gl. 17.

Apijan, Ilirski rat.

Apijan, Ilirski rat. Sabelik, Eneada VI, knj. 9.

Svetonije o caru Tiberiju Cezaru. Sabelik, Eneada VI, knj. 9.

Augustin, Protiv Julijana.

Erazmo o Jeronimu govoreći o njegovim pismima.

Sabelik, Eneada VII, knj. 9.

Biondo, Opis Italije, u raspravi o Istri. Filip, Dopuna kronike, knj. 9.

Sabelik Koriolanu.

Sabelik, Eneada X, knj. 8.

Iz ovog je kraja zasjala ona najveća dika učenjaka, sv. Jeronim, čija rječitost (kako kaže Augustin u spisu protiv Julijana) blista poput sunca od istoka do zapada. Taj je muž uživao tolik ugled da ni izobraženu Grčku (kako kaže Erazmo Rotterdamski), koja je uvijek bila učiteljica čitavog svijeta, nije bilo stid, pošto je dala toliko izvrsnih pisaca, da uči od toga Dalmatinca, jer je od svih pisaca jedino Jeronimove spise prevela na svoj jezik. Da proslavi svoj materinski jezik, on je (kako svjedoči Sabelik) izmislio nova slova,¹⁹ kojima se u naše vrijeme služe susjedi našeg kraja u svetim i svjetovnim poslovima. No on je na taj novi jezik (kako navode Biondo i Filip iz Bergama) preveo i misni obred koji je u upotrebi kod katolika, što je odobrio rimski papa Eugenije IV. Zasjala je u ovo naše doba u Dalmaciji druga luč, Marko Marulić, koji je sastavio mnogo svezaka kršćanske pobožnosti. Njemu se pridružuju: Trogirani Koriolan Cipiko, kojemu je Sabelik upravio utješnu pjesmu, danas sačuvanu, zbog požara njegove kuće u Dalmaciji, Dubrovčani Ilija i Ivan Gučetić, koje posebno spominje Sabelik, dominikanac Ivan Stojković i franjevac Juraj Dragišić, zatim Trogirani Ivan Stafilić, pa Šibenčanin Ivan Polikarp i Hvaranin Jeronim Pribojević, moj brat, obojica pripadnici dominikanskog reda, benediktinac Ivan Rabljanin i Hvaranin Pavao Paladinić, o kojem ću kasnije govoriti. Svi su oni svojim književnim djelima stekli vječnu slavu.

Još su u ovo naše doba živi muževi koji su glasoviti zbog svog književnog rada: Splićanin Toma Niger, Zadranić Šimun Benja, Kotorani Vinko i Dominik Buča, dominikanci, koji su svojim djelima rasvijetlili brojne tajne katoličke vjere, Zadranić Fridrik Grisogono, zatim Jeronim Bartučević, Hanibal Lucić, Petar Hektorović, koji je

Jeronim Dalmatinac.

Jeronim je dao Slavennima alfabet.

Marko Marulić, Koriolan Cipiko, Ilija i Ivan Gučetić, Ivan Stojković, Juraj Dragišić, Ivan Stafilić, Ivan Polikarp, Jeronim Pribojević, Ivan Rabljanin, Pavao Paladinić, Toma Niger, Šimun Benja, Vinko i Dominik Buča, Fridrik Grisogono, Jeronim Bartučević, Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Mikša Pelegrinović, Trankvil Andreis,